

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter

Jahr: 1750

Kollektion: Zoologica

Digitalisiert: Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen

Werk Id: PPN369547365

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369547365>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369547365>

LOG Id: LOG_0011

LOG Titel: Caput Quartum. Gramen capitatum. Tabalissa. - Vierde Hoofdstuk. Het gehoofde Gras

LOG Typ: chapter

Übergeordnetes Werk

Werk Id: PPN369544501

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369544501>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369544501>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

In Macassar teneri & pingues culmi, qui in Oryza campis primo pluvioso mense magna propullulant copia, abscinduntur, quorum exterior viridis deglutitur pellis, internaque alba & mollis medulla editur, quæ dulcem præbet saporem.

Anno 1691 hoc Teker læte luxurians mihi ex Macassara delatum fuit, quod tali modo observavi, quum justam adquisiverit magnitudinem, folia gerens ac fructus, tum nulli ad radices inveniuntur bulbi, sed modo quum illi emarcidi sunt. Vetus folia in binos tresve articulos distincta sunt, superiorque potissimum abruptus videtur, qui late quoque distant, foliaque binos cum dimidio ac tres pedes longa sunt. Fructus peculiaribus infident petiolis, quidam transversalem palmam, alii binos pedes supra radicem progerminant, referuntque frustulum Siribæ, vel Acori fructum, sed minores sunt & planiores, digiti articulum longi, ex vagina ortum ducentes, cujus superflua pars sub iis dependet, suntque externe granulosi, & muscosi quasi, acsi florerent. Javani illud vocant Tiker, ubi & in paludosis quoque crescit campis.

Tabula Tertia

Ad Figuram primam Cyperum exhibet dulcem.
Figura Secunda Gramen denotat Capitatum.

OBSERVATIO.

Hic *Cyperus dulcis* cum illo videtur convenire, qui *Cyperus dulcis* rotundus, esculentus, *Trafi* dulce vocatus dicitur a *Parkins*, *Tb. Bot. pag. 146.* & *Cyperus* rotundus esculentus angustifolius *C. B. Pin.* & *Trafi* *J. B. &c.*

Gramen vero capitatum *Cap. 4.* descriptum est *Rottinga H. Malab. Tom. 12. Tab. 52.* & *Gramen* *Cyperoides* minus, spica compacta subrotunda, viridi, radice odorata *Sloan. Cat. p. 36. & Tom. 1. Tab. 78. Fig. 2.* vide & *Tbes. Zeyl. pag. 107.*

CAPUT QUARTUM.

Gramen capitatum. Tabalissa.

HÆc planta *Cypero* etiam adfinis videtur, cujus formam quoque imitatur, folia saltem ejusdem sunt formæ, superius nempe trifurcata, & inferius dorso acuto notata, sunt autem longiora & ad tactum acutiora, ac quodammodo scindentia, si retro fricentur, in locis cultis & humidis ultra pedis longitudinem obtinent, cæterum humilis est plantula.

Culmus sesquipedem altus est, immo altior, tenuis, trigonus, & junceus uti in *Cypero florido*. Vertici tria quoque infident folia in triangulo posita, longiora quam in isto *Cypero*, quæ loco umbellæ spicæ in centro capitulum gerunt rotundum, magnitudine femini perfecti *Fragi*, quod componitur ex albis & compactis squamulis, quæ tandem pallide fuscæ sunt, ac decidunt, lanuginosum continentes semen.

Radix fibrosa est, ex tenuibus composita fibrillis, plerumque inodora, seu parum ad illum *Cyperi floridi* odorem adcedens. Folia altiore culmum formant illo *Cyperi floridi*, atque tam in peculiaribus locantur fasciculis quam illa culmi frugiferi, quæ ad oras acutiora sunt illis *Cyperi*, ipsorumque sapor gramineus non tam dulcis est, unde & a pecoribus non ita expetuntur.

Nomen. Latine *Gramen capitatum*; Malaice *Tabalissa*; h. e. inquietum instar hominis ægroti; quod denotatur per tria ista folia in triangulo posita.

Quidam hoc vocant *Tabalissam feminam*, ac præcedentem *Cyperum floridum*, *Tabalissam marem*. Ternatice *Tola topolo*, h. e. detruncare caput. Amboinice *Paya matta*, h. e. Malaice *Rompot matta ican*; Latine *Gramen paronychiale*, a subsequenti ejus usu; Belgicè *Knopgras*.

Locus. Ubique crescit in areis & hortis, in relictis arvis, estque tanquam *Zizania*. Quod in plateis provenit, humile & gracile est, ejusque capitula haud Piso majora sunt.

Urus.

Op Macasser werden de jonge en vette balmen, dewelke in de rystvelden by den eersten regenmaand in menigten uitspruiten, afgesneden, en de buitenste groene buit afgeschilt zynde, het witte en malse pit daar uit gegeten, 't welk zoet van Jinaak is.

In 't jaar 1691 is my dit Teker in zyn volle wasdom van Macasser gebragt, en aldus bevonden; als by zyn volle wasdom heeft van bladeren en vrugten, dan vind men geen knobbelen aan de wortelen, maar wel als dezelve vergaan zyn. De oude bladeren zyn in twee of drie leden verdeelt, en 't bovenste is meest afgebroken, staande wyd van malkander, de bladeren zyn twee en een half en drie voeten lang. De vrugten komen op byzondere steelen voort, zommige een dwershand, zommige twee voeten boven de wortel. Zy gelyken een stukje Siriboa, of de vrugten van *Acorus*, dog kleinder en platter; een lid van een vinger lang, uit een hoef of schede voortkomende, waar van 't restantje agter aan hangt, van buiten korrelig en behangen met iets mosagtigs als of 't bloeisel was. De Javanen noemen 't Tiker, alwaar 't mede in de moerassige velden groeit.

De Derde Plaat

Wylt aan in de Eerste Figuur de zoete *Cyperus*.
De Tweede Figuur vertoont het gehoofde *Gras*.

AANMERKING.

Deze zoete *Cyperus* schynt met die overeen te komen, welke de zoete, ronde, en eetbare *Cyperus* genaamt wert: *Trafi* geheten by *Parkins*, *Tb. Botan. pag. 146.* en ronde eetbare smalbladige van *C. B. Pin.* & *Trafi* van *J. Baub. &c.*

Dog het gehoofde gras in het vierde Capittel beschreven, is de *Rottinga* van de *H. Malab. Tom. 12. Tab. 52.* En het kleine gras na de *Cyperus* gelykende, met een gedronge ronde groene helm, en welriekende wortel van *Sloan. Cat. p. 36. & Tom. 1. Tab. 78. Fig. 2.* ziet ook de *Tbes. Zeyl. pag. 107.*

VIERDE HOOFDSTUK.

Het gehoofde Gras.

Dit gras wil mede uit de maagschap van *Cyperus* zyn, wiens gedaante het ook zeer nabootst, immers de bladeren zyn van de zelve fatsoen, te weten boven met een driekantige voore, en beneden met een scherpe rugge, dog zy zyn langer en scherper in 't aantasten, eenigzints snydende als men ze agterwaarts strykt, op geboude en vogtige plaatzen werden ze boven een voet lang, anders blyft het een laag kruutje.

De steel is anderhalf voet hoog en meer, dun, driekant, en biesagtig gelyk aan *Cyperus floridus*. Op den top staan insgelyks drie bladeren in een drieboek, langer dan aan 't voornoemde *Cyperus*. In plaats van de geaarde dollen hebben ze in de midden een ront knopje in de grootte van een halfwassen *Aardbeste*, van witte en in een gedronge schubbekens gemaakt, die ten laastten ligt bruin werden, en allegaar afvallen, met zig nemende een wolagtig zaat.

De wortel is hairig, uit dunne vazelingen gemaakt, meest zonder reuk, of een weinig na die van *Cyperus floridus* riekende. De bladeren formeren een hogeren steel, dan de *Cyperus floridus*, en staan zoo wel in byzondere vergaderingen als aan den vrugtdragenden steel, dewelke scherper van kanten is dan aan de *Cyperus*, en zyn gras is zoo zoet niet, daarom het van de beesten niet veel gezogt wert.

Naam. In 't Latyn *Gramen capitatum*; in 't Maleits *Tabalissa*; dat is ongerustig of woelende, gelyk een ziek mensch, 't welk beduut wert door de drie bladeren, die van malkander in een driespronk afwyken.

Zommige noemen dit *Tabalissa*, het wyfken, en de voornoemde *Cyperus floridus*, *Tabalissa* het manneken. In 't Ternatice *Tola topolo*, dat is 't hoofd afhouwen; in 't Amboins *Paya matta*, dat is in 't Maleits *Rompot matta ican*; in 't Latyn *Gramen paronychiale*, van zyn volgende gebruik; op 't Duitfch *Knopgras*.

Plaats. Het wast overal in de erven en tuinen op verlatene bedden, werdende voor een onkruid gehouden: 't geene op de straten wast, blyft laag en mager, en zyne knoppen zyn niet grooter dan een erwete.

Ge-

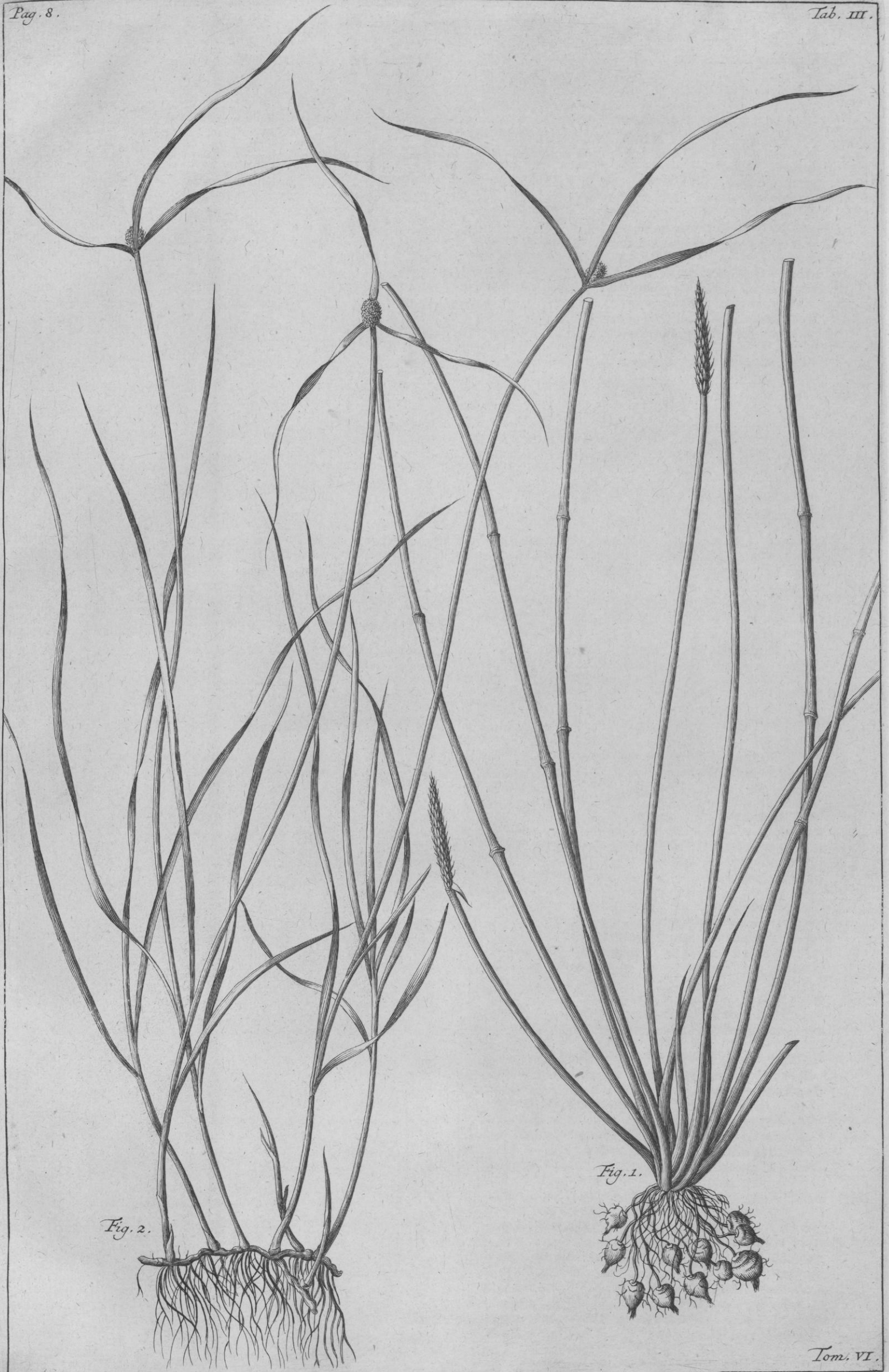

Fig. 1.

Fig. 2.

Ufus. Alba hujus graminis capitula formam gerunt purulenti oculi in Paronychia, unde homines quam maxime inquieti sunt, per quem characterem incolæ edocti fuere, specificum esse remedium contra hoc malum, quem in finem ista fumuntur capitula, quæ cum pauxillo Curcumæ conteruntur, & supra ignem parum elixantur in folio Siri Boppar, istaque unguis malo adplicantur. Alii ista conterunt capitula cum Canario, quæ supra ignem calefacta isti adplicantur parti.

In Malayensi Grammatica hæc herba seu potius ejus culmus barbatus alicui missus denotat, personam, quæ hunc mittit, esse inquietam, & nesciam quid factura sit.

Hæc radices vel solæ, vel cum illis subsequenteris *Graminis vaccini*, parum contusæ, aquæ incoctæ, & propinata, Dysenteriam aliasque sistunt Diarrhæas.

Contra hocce morbos radix hæc cruda quoque editur cum Pinanga, sed potissimum in pueris adhibetur.

CAPUT QUINTUM.

*Gramen vaccinum, aliaque Gramina.
Rompot carbou.*

Hoc est Gramen supinum & Geniculatum, non quia juxta solum prorepat, sed quum senioribus cauliculis & culmis terræ incumbit, plurimi enim simul ex una propullulant radice, inferius angustati, superius lati, acsi compressi essent, atque hic & illic bifidi, quorum inferiores & vetustissimi terræ plane incumbunt, acsi ipsi adglutinati essent, qui lentissimi sunt, ac fere dirumpi nequeunt, ipsorum summum in multa distinguitur folia, vulgari gramine similia, glabra, complicata, ad summum palmam vel spithamam longa, plurima autem breviora sunt. Culmi foliis ita obfessi sunt, ut fere dignosci nequeant, attamen in genicula distincta sunt, juncei, & graminei saporis.

Exterior culmus parum erigitur, estque rotundus & tenuis instar filii veli navigii, atque in vertice quatuor sustinet spicas, non transversaliter extensas, sed parum obliquas, & quinta aliquando parum inferior est, reliquæ binos digiti articulos longæ sunt, non latæ, sed auctæ binis ordinibus rugosarum & pallide virentium cellularum seu squamarum, deorsum sese aperientium, ac tenue quoddam semen continentium.

Radix magna est congeries subtilium fibrillarum, quæ firmissime terræ inhærent, ita ut non nisi vi evelli possint. Teneræ plantæ potissimum erectæ sunt, sed vetustæ undique circa radicem extensæ decumbunt, atque in medio patinam quasi formant, seu plagam nudam, quæ ex albicantibus formatur culmis.

Nomen. Gramen vaccinum, juxta Malaiense Rompot carbou, h. e. Vaccæ Gramen, item Rompot cras, h. e. Gramen tenax, juxta Amboinense Hobotu aman. Ternatice Fartago & Fortago; Balice Padang bilulangh seu Balulangh, quum duritiem habeat pellis Vaccæ.

Locus. Molestæ sunt Zizania in areis undique circa ædes, ut & in areis hortorum, ubi per femina quam maxime multiplicatur, ita ut intra breve temporis spatium ingentem occupet locum.

Quum senior facta sit hæc planta, difficile cum radicibus evelli potest, culmique prius diffinguntur, quam quod radices extrahantur, unde effodere eas oportet, solum amat argillosum durasque vias.

Ufus. Vaccæ hoc depascunt in viis & plateis, quamdiu tenerum est, vetustum enim a cunctis spernitur animalibus & jumentis. Radix cum Calappi rasura mixta, vel sola in aqua contrita, capiti inlinita, ita ut per aliquod tempus adhæreat, dein abluta aqua, cui eadem incocta fuit radix, capillorum profluvium impedit, efficitque, ut denuo excrescant.

Capilli autem inde duri, crassi, & circinnati sunt, unde dein cum rasura Calappi, vel aliis mollibus foliis, uti illis Convolvuli minoris abluendi sunt.

Hujus radice decoctum, sive solum, sive cum illa *Tabalissæ* coctum & propinatum quasvis sistit Diarrhæas; in Malayensi Grammatica ramulus hujus plantæ missus denotat illum, qui hunc mittit, propositi tenacem esse, uti amator in amoribus.

Tom. VI.

Præ-

Gebruik. De witte hoofdekens van dit gras hebben de beelden van het etterige hoofd of ooge aan 't nagelgezwere Paronychia, 't welk de menschen dapper onrustig maakt, door welk karakter de Inlanders geleert hebben, dat het een toegeëigent geneesmiddel is tegens 't zelve accident: men neemt de voornoemde hoofdekens, wryft die met een weinig Curcuma, braadt ze over 't vuur in een blad van Siri Boppar, en bindt het op het nagelgezwere. Andere wryven dezelve hoofdekens met Canary, maken 't warm over 't vuur, en binden 't daar om.

In de Maleitje Letterkonst wil dit kruid of eigentlijk den gebaarden steel aan iemand gezonden, zeggen, dat den zedende persoon ongerustig is, en in zorg staat, niet wetende wat hy doen zal.

Deze wortelen alleen, of met de wortels van 't volgende Gramen vaccinum een weinig gekneust, in water gekookt, en gedronken, stoppen den rooden en andere buiklopen.

Tegens dezelfste gebreken eten ze deze wortel ook rauw met Pinang, dog het word meest aan de kinderen gebruikt.

VYFDE HOOFDSTUK.

*Het Koei-gras, en andere
soorten van Gras.*

Dit is een Gramen supinum en Geniculatum, niet om dat het langs de aarde kruipt, maar om dat het met zyn oudste steelen plat op de aarde legt, want 'er komen veele uit eene wortel, beneden smal, maar boven breed, als gedrukt, en hier en daar in tweeën zig verdeelende, waar van de onderste en oudste plat ter aarde leggen, als of ze daar aan geplakt waren, zeer taai en schier onverbreekelyk: haar voorste verdeelt zig in veele bladeren, die van een gemene gras-fatzoen zyn, glad, en te zamen gevouwen; op 't meeste een band of span lang, maar de meeste korter. De steelen zyn zoodanig met bladeren bezet, dat men ze niet wel bekenen kan, en egter in leden verdeelt, binnen biefig, en grasagtig van smaak.

De uiterste steel staat wat overeind, ront en dun als een zeilgaarn, dragende op zyn top vier airen, niet dwars uitgebreid, maar wat schuins staande, en zomtyds de vyfde wat beneden: de andere twee leden van een vinger lang, niet breed, bezet met twee rygen, ruige en bleekgroene huisjens of schubben, naar onderen bun openende, en inhoudende eenig fyn zaat.

De wortel is een groote bosse van fyne vazelingen, zeer vast in de aarde houdende, zoo dat men ze niet dan met geweld uittrekken kan. De jonge struiken staan meest overeind, maar de ouden leggen rontom de wortel uitgebreid, en formeeren in de midden schier een schotelken, of kalen plek van de witagtige steelen gemaakt.

Naam. Gramen vaccinum; na 't Maleits Rompot carbou, dat is koeigras, item Rompot cras, dat is hardboudent gras; na 't Amboinse Hohotu aman; in 't Ternataans Fartago en Fortago; op Baleyts Padang bilulangh, of Balulangh, om dat het zoo hard van gewas is als een koeibuid.

Plaats. Het is een moejelyk onkruid in de erven rontom de buizen, en op de paden in de tuinen, daar het zig met zyn zaat zeer vermenigvuldigt, en in korten tyd een groote plaats beslaat.

Als het oud geworden is, laat het zig moejelyk uittrekken met de wortelen, en de steelen breeken eer af, dan men die wortelen uitkrygt, dies men ze uitgraven moet; het bemind een kleyagtige grond en harde wegen.

Gebruik. De Koebeesten weiden dat af langs de straten en wegen, zoo lang het jong is, want het oude wert van alle beesten veragt. De wortel met Calappus-raspel of slegts in enkel water gewreven, op 't hooft gesmeert, en eens tyd lang daar op gelaten, daar na gewassen met 't water, daar in dezelve wortelen gekookt zyn, belet het uitvallen van 't hair, en doet het zelve wassen.

Dog het hair wert hier van wat grof, hard, en gekrult, dies men 't daar na met Calappus-raspel, of andere weeke bladeren, als die van Convolvulus minor moet afwassen.

Het afziedzel van de wortel, het zy alleen, of met die van Tabalissa gekookt, en gedronken, stopt alderhande buiklopen. In de Maleitje Letterkonst een takje van dit gras gezonden, beduidt dat den zender standvastig by zyn voornemen wil blyven, gelyk de minnaar in 't minnen.

B

Het